

**Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ – ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ
ΤΟΥ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ-ΜΕΛΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

Εισαγωγικά

Μακαριώτατε, Παναγιώτατε, Σεβασμιώτατοι, σεβαστοί Πατέρες Έλλογιμώτατοι κ. κ. Καθηγητές, Κύριε Κοσμήτορ.

Η Έκκλησία μας με πολύ ένδιαφέρον έσκυβε πάντοτε στα θέματα της ιερᾶς εξομολογήσεως, θεωρούσα ότι τὸ μυστήριο αὐτὸ τῆς ἰάσεως ἔκρυβε πολλές πτυχές, πὸν ἔπρεπε νὰ ξεδιπλωθοῦν γιὰ νὰ φανερώσουν τὶς βαθύτερες διεργασίες πὸν ἐπιτελοῦνται καὶ τὰ μυστικὰ πὸν κρύβουν. Μὲ μεγάλη προσοχὴ φρόντισε στὸ παρελθὸν γιὰ τὴν κατάρτιση τῶν Πνευματικῶν ὅπως γιὰ παράδειγμα μετὰ τὸ Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στὴ 10ετία τοῦ 50 στὸ Φροντιστήριον τῆς Πεντέλης ἀλλὰ καὶ ἀργότερα στὴν Μεγάλῃ Αἴθουσα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας στὸ Σεμινάριο τῶν Ἐξομολόγων (1968).

Ἀλλὰ καὶ πρόσφατα (1-2 Ἰουνίου) τὸ 2000 στὸ Προκόπι Εὐβοίας, ἡ Ἱ. Σύνοδος συνεκάλεσε Συνέδριο γιὰ «Θέματα τοῦ ἱ. Μυστηρίου τῆς Μετανοίας καὶ Ἐξομολογήσεως». Ἐκεῖ εἶχα ἀναπτύξει τὸ θέμα «Ὁ Ἐξομολόγος καὶ ἡ ἀντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικῆς ὑγείας». Στὸ Συνέδριο ἐκεῖνο εἶχαν ἀνακοινωθεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἔρευνας γιὰ προβλήματα ψυχικῆς ὑγείας πὸν ἀντιμετωπίζουν οἱ ἱερεῖς μας στὴν ποιμαντικὴ πράξη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπισυναφθοῦν στὰ Πρακτικὰ τῆς παρουσίας Ἡμερίδος.

Τὴν ἴδια χρονιά, γιὰ ἓναν ὀλόκληρο σχεδὸν χρόνο, εἶχε λάβει χώρα στὴν Ἀθήνα ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα μὲ τίτλο: «Ποιμαντικὴ Πράξη καὶ Ψυχικὴ Ὑγεία» μὲ πρωτοβουλία τοῦ π. Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη καὶ τὴ στήριξη τῆς Ἑλληνικῆς Ψυχιατρικῆς Ἐταιρείας, τοῦ Κέντρου Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς καὶ τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐπιπλέον καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ μας πραγματοποιεῖ τὴν τρίτη συνάντησή της γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν στὸ πλαίσιο τοῦ Μυστηρίου τῆς ἱ. Ἐξομολογήσεως (Σάββατο 2006 - Ναύπλιο 2007 – Θεσσαλονίκη 2009).

Θεωρῶ ιδιαίτερη τιμὴ τὴ συμμετοχὴ μου στὴ συνάντηση αὐτὴ μαζί σας καὶ θέλω νὰ εὐχαριστήσω καὶ τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπό μας καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Πρόεδρο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Εἰδικῶν Ποιμαντικῶν Θεμάτων καὶ Καταστάσεων κ. Ἰερόθεον πὸν ἐνέκριναν τὴν παρουσία μου ὡς ὀμιλητοῦ στὴ σημερινὴ Ἡμερίδα στὴ Θεσσαλονίκη, μία πόλη πὸν ιδιαίτερα ἀγαπῶ καὶ ὅπου πέρασα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς στρατιωτικῆς μου θητείας.

Χῶρος πολυσυλλεκτικὸς

Τὸ Μυστήριο τῆς ἱ. Ἐξομολογήσεως εἶναι ὀπωςδήποτε ἓνας χῶρος πολυσυλλεκτικὸς· ὄχι μόνον ὑποδέχεται ἄτομα διαφόρων κατηγοριῶν ἀλλὰ καὶ ποικίλα αἰτήματα καὶ προβλήματα. Δὲν ἀντιμετωπίζει μόνον ζητήματα πὸν ἐκ πρώτης ὄψεως αὐτὰ καὶ μόνον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζει. Τὴν ἐξομολόγηση, δηλαδή, ἀμαρτημάτων τῶν ἐξομολογουμένων πὸν προσέρχονται καὶ ἐπιδιώκουν ἐν μετανοίᾳ τὴν ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν τους. Πολλὲς φορὲς οἱ ἐξομολόγοι ἐξομολογοῦν ἄλλους διὰ τῶν ἐξομολογουμένων, διότι οἱ τελευταῖοι ἀναφέρονται σὲ ἀμαρτήματα ἢ ἐνέργειες τρίτων προσώπων. Ἄλλες φορὲς πάλι ἡ ἐξομολόγηση ἀναφέρεται σὲ ζητήματα πὸν ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν κατηγορία τῶν ἀμαρτημάτων ἢ μὲ ἀφορμὴ κάποια λάθη, ἀστοχίες, παραπτώματα, ἀμαρτήματα ὃ διάλογος ἀνοίγεται σὲ ζητήματα συμβουλευτικῆς καθοδηγήσεως γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἢ γιὰ θέματα πεζῆς καὶ τετριμμένης καθημερινότητας.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ δοθεῖ μία πανοραμικὴ ἀποτύπωση αὐτῶν πὸν συμβαίνουν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μυστηρίου. Ἄν ἔγινε αὐτὴ ἡ εἰσαγωγὴ ἦταν γιὰ νὰ δείξουμε ὅτι τὰ προβλήματα ψυχικῆς ὑγείας πὸν μπορεῖ νὰ διαπιστωθοῦν στὴν Ἐξομολόγηση εἶναι κάποια μεταξὺ ἄλλων προβλημάτων πὸν ἀντιμετωπίζει συνήθως ὃ ἐξομολόγος καὶ καλεῖται νὰ τηρήσει μία στάση, νὰ πάρει θέση ἀλλὰ καὶ νὰ βρεῖ τρόπους καὶ μέσα ἐπιλύσεως προβλημάτων, περιορισμοῦ ἢ προλήψεως δυσάρεστων ἠθικῶν ἢ ὑπαρξιακῶν καταστάσεων.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι σὲ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ ἄνθρωποι πὸν ἀντιλήφθηκαν κάποιο ψυχικὸ τους πρόβλημα

ἀπευθύνθησαν πρώτα πρώτα στην Ἐκκλησία και μετά σε άλλες ειδικότητες(1).

Γιατί ἀπευθύνεται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στην Ἐκκλησία

Γενικότερα, ὅμως, και ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀντιμετωπίζουν δυσκολίες ἢ βρίσκονται σε κρίση ἀπευθύνονται στους ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας για νὰ ζητήσουν κάποια συμβουλή. Ἐπειδὴ μάλιστα ὁ χῶρος τῆς ἰ. ἐξομολογήσεως εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν χῶρος τῆς Ἐκκλησίας ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴ δυνατότητα ν' ἀπευθυνθοῦν και νὰ ζητήσουν συμβουλή, κατευθύνονται σ' αὐτόν, ὅσο κι ἂν δίδεται ἡ ἐντύπωση, ὅτι ὁ σημερινὸς ἐκκοσμικευμένος ἄνθρωπος ἀποφεύγει νὰ ζητάει συμβουλές ἢ κι ἂν τις ζητάει κάνει τελικὰ τοῦ «κεφαλιοῦ» του για νὰ νοιώθει αὐτόνομος και ἀπελευθερωμένος.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι σήμερα ἐπικρατεῖ ἓνα πνεῦμα ἐναντίον κάθε ὑπακοῆς και ὑποταγῆς στην αὐθεντία. Σε ἀκραίες περιπτώσεις μάλιστα, ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος φθάνει σε σημεῖο νὰ ἀρνεῖται κάθε μορφή αὐθεντίας, κι ὄχι μόνο ἐκεῖνη ποὺ θέλει νὰ ἐπιβάλλεται με τρόπο αὐταρχικό. Ἀρνεῖται λοιπόν, και ἀρκεῖται στὸν «αὐθεντικὸ ἐαυτό» του, ποὺ τὸν παραδέχεται ὡς τὴν μοναδική αὐθεντία. Ἐδῶ, δύσκολα μπορούμε νὰ μὴ θυμηθοῦμε τὸ στίχο τοῦ Ἡσαΐα (ε' 21): «Οὐαί, οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, και ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες». Γιατί αὐτό, φαίνεται νὰ εἶναι «ἀλαζονεῖα δεινὴ, τὸ μηδενὸς οἶεσθαι χρῆζειν, ἀλλ' ἑαυτῷ προσέχειν, ὡς μόνῳ τὰ κράτιστα συμβουλευέσθαι δυναμένῳ»(2).

Σε αὐτὸ τὸ σημεῖο, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ παραλείψουμε νὰ σημειώσουμε, ὅτι σήμερα στην Ἑλλάδα παρέχονται συμβουλευτικὲς ὑπηρεσίες και συμβουλές ἀπὸ ἓνα πλῆθος κοσμικῶν ὑπηρεσιῶν, ποὺ ἀνήκουν στὸ κράτος, σε ὀργανισμοὺς, συλλόγους, ἐνώσεις, συνδέσμους γυναικῶν κ.λπ.(3) Παρὰ τὴν δυνατότητα ὅμως αὐτή, ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι, τελικὰ, ἐμπιστεύονται τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας για νὰ τοὺς ρωτήσουν και για τὰ ζητήματα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ πάρουν πληροφορίες και συμβουλές ἀπὸ τις μνημονευθεῖσες ὑπηρεσίες.

Ἀπευθύνονται, λοιπόν, ὄχι μόνο για θέματα ποὺ ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν «θρησκευτικὰ». Ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας, ὅσο κι ἂν προσέρχεται νὰ ζητήσει συμβουλές, χωρὶς νὰ θέλει νὰ τὸν βλέπουν ἄλλοι ὅτι τὸ κάνει πλησίον τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει ἐμπιστοσύνη και ἐναποθέτει σ' Αὐτὴν τὴν ἐλπίδα του για τὴ λύση ἐνὸς ἢ περισσοτέρων προβλημάτων ποὺ τὸν ἀπασχολοῦν.

Αὐτὸ ποὺ τοὺς κάνει νὰ προστρέχουν στους ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι πέραν ἀπὸ μία ἐμπειρία ζωῆς ποὺ διαθέτουν, οἱ ἀπαντήσεις και οἱ συμβουλές τους στηρίζονται στην μακραίωνα παράδοση τῆς Ἐκκλησίας και τὸν φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ συμβουλευτικὴ τους δραστηριότης δὲν στηρίζεται ἀποκλειστικὰ και μόνο στις ικανότητες τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, στις προσωπικὲς τους ἐμπειρίες ὡς ἀνθρώπων, και δὲν προέρχεται ἀπὸ δικὴ τους πρωτοβουλία· δὲν διορίζονται, δηλαδὴ ἀπὸ μόνους τους σύμβουλοι τῶν ἄλλων. Ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα, ὅτι στὰ πλαίσια τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ λάβει χώρα ὑπεύθυνη συμβουλευτικὴ δράση με ἐγγύηση ὀρθῆς ἐκτιμῆσεως τῶν προβλημάτων και ἐπιτυχοῦς καθοδηγήσεως για τὴν ἐπίλυσή τους.

Γι' αὐτό, και ὅταν ἀκόμη δὲν ἔχουν σαφὲς κίνητρο νὰ «ἐξομολογηθοῦν», νὰ μετανοήσουν, δηλαδὴ, και νὰ ζητήσουν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τους - τῶν ὁποίων ἐνδεχομένως νὰ μὴν ἔχουν οὔτε καν ἐπίγνωση - σε περίπτωση δυσκολιῶν ἢ ὅταν ἀντιμετωπίζουν μία κρίση εἶναι δυνατόν νὰ ἀπευθυνθοῦν σε κάποιο ἱερωμένο ἢ νὰ ἀναζητήσουν μέσῳ γνωστῶν τους ἢ κατόπιν προτάσεως φίλων τους κάποιον ἄνθρωπο τῆς Ἐκκλησίας στὸν ὅποιο νὰ ἀποθέσουν τὸ ἢ τὰ προβλήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦν.

Εἶναι κατανοητὸν ὅτι σ' αὐτὲς τις περιπτώσεις οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀναζητοῦν κάποιον ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ τοὺς βγάλει ἀπὸ τὴ δύσκολη θέση στην ὁποία εὐρίσκονται και νὰ μπορεῖ νὰ τοὺς συμβουλευθεῖ και νὰ πάρουν κάποιες ἀποφάσεις εὐρισκόμενοι σε μία ἀποφασιστικὴ στιγμή. Και ὅ,τι ἄλλο προκύψει. Ἄν προκύψει, «ἐξομολογητικὴ» στιγμή, καλῶς νὰ προκύψει. Ὁ ἄνθρωπος ζητάει τὴ στιγμή τῆς κρίσεως νὰ τοῦ δείξεις ἓνα προσανατολισμό· ζητάει «σηματωρὸ και κήρυκα» (Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης).

Ἀπαιτεῖται, λοιπόν, μία ἐτοιμότητα ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας νὰ μπορούν νὰ ὑποδεχθοῦν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους για νὰ μπορούν νὰ τοὺς συμβουλευθοῦν. Γι' αὐτὴ τὴν προετοιμασία και τὴν ἐτοιμότητα ἔχει γίνε ἀρκετὸς λόγος στη σχετικὴ ἐνότητα τοῦ Ἐγχειριδίου ὀργάνωσης και δράσεως ποὺ ἀναφέρεται στὸ Ἐνοριακὸ Ποιμαντικὸ Ἔργο στη σύγχρονη κοινωνία και παρατίθεται ἐκεῖ ἐκτενῆς βιβλιογραφία(4).

Δυσκολίες και κρίσεις

Οι άνθρωποι όπως είναι γνωστό αντιμετωπίζουν ποικίλης φύσεως δυσκολίες και κρίσεις που μπορεί να αποτελέσουν και κίνδυνο ανακοπής της προόδου τους και της ανάπτυξέως τους. Με την οικογένειά τους, τους φίλους, τους γνωστούς, την εργασία τους, την υγεία τους, τις σχέσεις τους με τον Θεό. Η κρίση δεν είναι πάντοτε κάτι παθολογικό στην ουσία της. Πολλές φορές είναι ένα αναγκαίο πέρασμα από μία κατάσταση σε μίαν άλλη. Παράδειγμα αυτό που ονομάζουμε «κρίση της εφηβικής ηλικίας». Η κρίση, όμως, πρέπει να αντιμετωπισθεί επιτυχώς για να συνεχισθεί όμαλά ή πορεία στο άμεσο και στο προσεχές μέλλον και να μη διασπασθεί ή οποιαδήποτε σχέση(5).

Περιστασιακή εξομολόγηση

Είναι όμως φορές που ο άνθρωπος αισθάνεται μία βαθύτερη ανάγκη ή έχει συναίσθηση ενός σφάλματος ή αμαρτίας που έχει διαπράξει, μιᾶς ἐνοχῆς ἢ ὁποῖα τον βαραίνει και ότι αυτό δεν αφορά μόνο στον εαυτό του, με το συνάνθρωπο του αλλά ότι αφορά και στον Θεό («ἤμαρτον ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐνώπιόν σου») και επιδιώκει την εξομολόγηση σε εκπρόσωπο της Ἐκκλησίας που έχει ἀρμοδιότητα «τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν». Καὶ τότε ἐπιζητεῖ κάποια εὐκαιρία νὰ τὸ πράξει. Απαιτεῖ ἕναν ἐξομολόγο καὶ ὄχι μόνο ἕνα σύμβουλο σὲ θέματα ζωῆς. Αὐτὸ μπορεί νὰ συμβεῖ:

- Ἐπ' εὐκαιρία μιᾶς ἐπισκέψεως σὲ κάποιο μοναστήρι ἢ με ἀφορμὴ μία προσκυνηματικὴ ἐκδρομὴ.
- Ἐπ' εὐκαιρία ἀσθενείας δικῆς του ἢ συγγενοῦς του στὸ σπίτι ἢ σὲ νοσοκομεῖο.
- Κάποιες φορές ὅταν παρευρίσκεται στὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ ἰ. εὐχελαίου.
- Με παρότρυνση φίλου ἢ κηρύγματος στὴν Ἐκκλησία.
- Με τὴν ἀνάγνωση ἑνὸς βιβλίου ἢ τῆς Ἁγίας Γραφῆς κ.λπ.

Ὁ ἄνθρωπός μας προβαίνει θὰ ἔλεγα σὲ μία περιστασιακὴ ἐξομολόγηση, τὸ ζητοῦν οἱ περιστάσεις ἢ ὁ ἴδιος βρίσκεται ἐμπερίστατος, φορτωμένος με δικές του ἢ με ἄλλων ἐνοχές. Μία τέτοια ἐξομολόγηση μπορεί νὰ κρίνει τὸ μέλλον μιᾶς ἐξομολογητικῆς πρακτικῆς. Ἄν θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ἀσκεῖ μία τέτοια συνήθεια ἢ νὰ ἀπωθηθεῖ τελείως ἀπ' αὐτήν. Πόσες καὶ πόσες περιπτώσεις δὲν ἔχουμε πού ἄνθρωποι ἢ ἐλκύστηκαν ἢ τραβήχτηκαν πίσω καὶ ἀπὸ τὴ σκέψη ἀκόμη νὰ ἐξομολογηθοῦν πάλι. Γιὰ πόσους ὅμως δὲν ἀποτελέσε εὐλογία καὶ εὐκαιρία ἐπανένταξής τους στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας;

Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ βοηθαεῖ τὸν ἄνθρωπο σ' αὐτὲς τὶς στιγμὲς νὰ μπορέσει ν' ἀποθέσει αὐτὸ πού τὸν ἀπασχολεῖ σὲ κάποιον πού με τὸν κατάλληλο τρόπο θὰ τὸν δεχθεῖ καὶ θὰ αισθανθεῖ ἔτσι ὅτι γίνεται ἀποδεκτὸς με ἀγάπη. Ἐπιμένω σ' αὐτὸ πού ἔχω ὀνομάσει ἄλλοτε ὡς ἀναγκαῖα στάση, μία στάση φιλοξενίας πού συνοψίζει μία στάση ὑποδοχῆς καὶ ἀγάπης.

Στάση φιλοξενίας: ὑποδοχὴ καὶ ἀγάπη

Ὁ ἄνθρωπος πού προσφεύγει ὑπὸ τὴν πίεση τῶν πραγμάτων σὲ αὐτὸ πού ὀνομάσαμε περιστασιακὴ ἐξομολόγηση ἀναμένει νὰ τὸν ὑποδεχθοῦν με κατανόηση, με ἀνεκτικότητα, με σεβασμό, με παραδοχὴ γι' αὐτὸ πού εἶναι. Νὰ μπεῖ ὁ ἄλλος στὴ θέση του, νὰ τὸν ἀνεχθεῖ σὲ ὅ,τι τοῦ πεῖ, νὰ τὸν σεβαστεῖ σὰν μοναδικὴ προσωπικότητα χωρὶς νὰ θελήσει νὰ ἐφαρμόσει πάνω του ὅλα τὰ κοινωνικὰ καὶ ψυχολογικὰ στερεότυπα· νὰ τὸν παραδεχθεῖ τέλος ἂν ὄχι ἠθικὰ τουλάχιστον χωρὶς νὰ τοῦ ἀμφισβητεῖ τὴν εἰλικρίνεια σ' αὐτὰ πού ἀνακοινώνει καὶ ἐξομολογεῖται. Μία τέτοια στάση δὲν εἶναι πάντοτε εὐκολὴ νὰ τηρηθεῖ με τὴν ἀπαραίτητη διάκριση καὶ τὸ ποιμαντικὸ τάκτ πού ἀπαιτεῖται σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις.

Πρέπει νὰ ἐμφορεῖται ἀπὸ ἕνα πνεῦμα ἀγάπης πού δὲν εἶναι καρπὸς μόνο μιᾶς καλλιέργειας ἀνθρώπινης ἀλλὰ καὶ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μιᾶς ἀγάπης ἔτσι ὅπως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς τὴν παραδίδει στὸν γνωστὸ του ὕμνο στὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή. Εἶναι πολὺ σημαντικὴ ἢ ἐφαρμογὴ του σ' αὐτὲς

τις περιπτώσεις γιατί πρέπει να είναι αυθόρμητη, από ένα ξεχείλισμα ήθους που απλώνεται «ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους».

Ἐκδηλώνεται σὰν συμπάθεια στὴν πρόοδο τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ σὰν συμπόνοια στὶς πτώσεις του. Ἡ προσοχή μας νὰ εἶναι στραμμένη σ' αὐτὸν καὶ μόνο καὶ νὰ εἶναι φανερό ὅτι δὲν ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὴ δικαιοσύνη μας, τὴ δικαίωσή μας ἢ τὴν ἀνωτερότητά μας. Ἀποδεχόμαστε τὴν ἐλλειμματικὴ καὶ ὑπολειπόμενη διάσταση τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τοῦ εἶναι του. Μακροθυμοῦμε, ὑπομένουμε, καλύπτουμε καταστάσεις ποὺ ἀνάγονται στὸ παρελθόν, τὸν ἐμπιστευόμαστε καὶ ἐλπίζουμε στὸ μέλλον του.

Ἔχει σημασία νὰ τὸν ἀκούσουμε μὲ προσοχή, νὰ συν-βουλευτοῦμε μαζί του, νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει ἢ ἄποψή του ὄχι νὰ τοῦ ἐπιβάλουμε τὶς ἀπόψεις μας. Νὰ τοῦ ἀφήσουμε περιθώριο νὰ ἀναπτυχθεῖ, γιὰτί ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὰ δικά του μέτρα καὶ ὅρια. Ἐμεῖς μποροῦμε νὰ τὸν βοηθήσουμε νὰ διακρίνει τὰ ὅριά του καὶ τὰ περιθώρια ποὺ τοῦ ἀναλογοῦν. Πολλὲς φορὲς μὲ τὴ στάση μας τὸν περιθωριοποιοῦμε καὶ τοῦ κλείνουμε τὴν πόρτα καὶ τὸν ἀποκλείουμε. Ὁ ἐξομολόγος δὲν εἶναι ὁ προκρούστης τῆς Κακιᾶς Σκάλας ἀλλὰ ὁ ὁδηγὸς στὴν Κλίμακα ποὺ ἀνεβάζει ἀπὸ τὴ Σκάλα τοῦ Κακοῦ πρὸς τὸν μόνο Ἄγαθό.

Καὶ ὅπως εἶπαμε ὁ Πνευματικὸς ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει πολλὰ καὶ ποικίλες περιπτώσεις, νὰ διευθετήσῃ καὶ νὰ κανονίσει διάφορες καταστάσεις. Στὴν παρούσα εἰσήγηση δὲν μποροῦμε νὰ περιλάβουμε συζήτηση ἐπὶ συγκεκριμένων πριπτώσεων. Μπορεῖ στὴ συζήτηση ποὺ θὰ ἀκολουθήσῃ νὰ ἀναφερθεῖτε σὲ ζητήματα ποὺ σᾶς ἀπασχόλησαν καὶ ἔχετε ὅλοι πείρα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ σας ζωὴ καὶ τὴν ἐξομολογητικὴ σας πράξη. Χωρὶς νὰ ὑπόσχομαι ὅτι ὁ χρόνος θὰ ἐπαρκέσῃ ὥστε νὰ τὰ ἐξαντλήσουμε. Θὰ εἶναι ὑλικὸ γιὰ ἐπιμέρους σεμινάρια ἐξομολόγων καὶ ὅπως γνωρίζω σ' αὐτὰ καὶ συζητεῖτε καὶ ἀντιμετωπίζετε τέτοιου εἴδους θέματα.

Μερικὰ παραδείγματα

Ἀσφαλῶς σὲ διάφορα βιβλία ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἰ. ἐξομολόγηση παρατίθενται παραδείγματα τέτοια ποὺ ὑποδεικνύουν ποικίλους τρόπους ἀντιμετώπισεως. Ἡ λογοτεχνία, ἐπίσης, δική μας καὶ ξένη, διαζωγραφίζει μὲ παραδειγματικὸ τρόπο περιστάσεις τέτοιου τύπου ἐξομολογήσεων ποὺ σφράγισαν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐκμυστηρεύτηκαν κρίσιμες καταστάσεις τῆς ζωῆς τους ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξομολόγους ποὺ ἀποδέχτηκαν αὐτὲς τὶς ἐξομολογήσεις.

· Παράδειγμα ἢ συγκλονιστικὴ σκηνὴ ἐξομολογήσεως τοῦ φονέα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης τοῦ θαυματουργοῦ, ὅπως ἔχει ἀποτυπωθεῖ σὲ γνωστὸ ποίημα καὶ ἔργο λαϊκοῦ ζωγράφου.

· Τέτοιες σκηνὲς ἔχει περιγράψει μὲ λογοτεχνικὴ χάρι καὶ γλαφυρότητα ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Μηθύμνης Κυρὸς Ἰάκωβος στὸ βιβλίο του, Ὑπηρετὴς καὶ Οἰκονόμος, Καλλονὴ 1974, σ. 10-16 (6).

· Θαυμαστὲς ψυχογραφικὲς περιγραφὲς ἔχει κάνει καὶ ὁ μεγάλος Ντοστογιέφκι ἀναφερόμενος στὸν Στάρετς Ζωσιμᾶ στὸ γνωστὸ ἔργο του Ἀδελφοὶ Καραμάζοφ(7).

Πόσο δύσκολο εἶναι, ἀλήθεια, νὰ διακρίνεις τὶς ἀμαρτίες τῶν ἀνθρώπων, νὰ κρίνεις καὶ ν' ἀποφασίσῃς. Κι ἂν αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς κοινὸς θνητοὺς δύσκολο, τί βᾶρος συνιστᾷ καὶ τί εὐθύνες συνεπάγεται γιὰ τὸν Πνευματικὸ, ποὺ σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις σχοινοβατεῖ καὶ βαδίζει στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ μὴ γνωρίζοντας πάντοτε πολὺ καλὰ πότε νὰ δεῖξει τὸ ἐπιεικὲς καὶ πότε νὰ φανεῖ ἀκριβῆς. Ὑπάρχουν στιγμὲς στὴν ποιμαντικὴ του δραστηριότητα, ποὺ ἀμφιταλαντεύεται καὶ μετεωρίζεται, ἀνάμεσα στὶς Συμπληγάδες τῆς Ἀκριβείας καὶ τῆς Οἰκονομίας.

Πῶς νὰ ὀρθοτομήσῃ τὴν ἀλήθεια ὁ Πνευματικὸς καὶ νὰ στοιχήσῃ στὶς ἐπιταγὲς ποὺ ὀριοθετεῖ ὁ ρβ' (102) κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὸ Ἐνταλτήριό Γράμμα ποὺ ἔχει λάβει ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπό του (Πηδάλιον, σ. 311-313, 758); Πόσες φορὲς δὲν βρίσκεται ὁ Πνευματικὸς σὲ δίλημμα καὶ δὲν γνωρίζει οὔτε τί νὰ πράξῃ οὔτε ἂν ἔπραξε ὀρθά ἢ λαθασμένα, ἂν ἔσφαλλε ἢ «ἀμάρτησε»; Αὐτὴν τὴν προβληματικὴ τὴν δίδει μὲ τρόπο ἀπαράμιλλο ὁ Κ. Θεοτόκης (1872-1923) στὸ ὁμώνυμο πασχαλινὸ διήγημά του(8). Στὴν προκειμένη περίπτωσι φαίνεται ὅτι στὴ σκέψη τοῦ γέροντα ἱερέα πλανᾶται ὁ 34ος κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου «περὶ τοῦ μένειν ἀδημοσιεύτους τὰς μοιχευθείσας ἄνευ μέντοι κοινωνίας» (Πηδάλιον σ. 612). Ἄν ὅμως δὲν τὴν κοινοῦσε, θὰ ἦταν σὰν νὰ τὴ «δημοσίευσεν» καὶ νὰ ἔκανε γνωστὸ τὸ ἀμάρτημα τῆς κόρης

στὸν πατέρα της!

Τὸ μάθημα ποιμαντικῆς οἰκονομίας ποὺ δίνει «ὁ χρυσοφορεμένος γέροντας λειτουργός» στὸ διήγημα τοῦ Κ. Θεοτόκη δὲν εἶναι ἀπλό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ο ΕΞΟΜΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Ἀποτελέσματα ἔρευνας
(ἐπεξεργασία Δρ. Στέφανος Κουμαρόπουλος)

Ἡ ἔρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξὺ ἱερέων τοῦ Λεκανοπεδίου Ἀττικῆς ἀρχῆς τοῦ 2000, ποὺ στὴν πλειοψηφία τους ἦταν πνευματικοί. Ἡ σειρά μὲ τὴν ὁποία καταγράφονται οἱ ἀπαντήσεις ἀντιπροσωπεύουν καὶ τὴ συχνότητα μὲ τὴν ὁποία καταγράφονται (π.χ. ἡ μελαγχολία καὶ ἡ κατάθλιψη εἶναι τὸ πρῶτο σὲ συχνότητα πρόβλημα ποὺ συναντιέται στὴν ποιμαντικὴ πράξη, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαντήσεις.)

Ποιὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ψυχικῆς υἰείας ἔχετε ἀντιμετωπίσει στὴν Ποιμαντικὴ σας πράξη;

Μελαγχολία – κατάθλιψη

Ἀγχώδεις διαταραχές, ἀνασφάλεια, φοβίες.

Ὅλες τὶς μορφές ψυχικῆς ἀσθένειας

Σχιζοφρένεια

Ἐξάρτηση ἀπὸ ναρκωτικά.

Ἀντικοινωνικὴ συμπεριφορὰ ἐπιθετικὴ καὶ ἐπικίνδυνη

Ἄρνηση τῆς ζωῆς - τάσεις αὐτοκτονίας

Ψυχώσεις

Ἄνθρωποι ποὺ νομίζουν ὅτι τοὺς ἔχουν κάνει μάγια.

Διαταραχές συναισθηματικῆς καὶ νοητικῆς

Ἰδεοληψία

Ἀλκοολισμὸς

Νευρώσεις

Τέλος ἀναφέρονται καί: Προβλήματα ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν ψευδαισθήσεις (ἀκοῦνε φωνές). Μανία καταδίωξης. Διάλυση οἰκογενειῶν λόγω ψυχικῶν διαταραχῶν. Γονεῖς μὴ συνειδητοποιημένοι. Χάσμα γενεῶν (παιδιῶν γονέων). Ἐλλειψη στοργῆς. Προσχώρηση σὲ παραθρησκείες. Ἐξάρτηση ἀπὸ μάγους καὶ ἀγύρτες. Περιδεῆς συνείδηση.

Μὲ ποιὸ τρόπο ἔχετε ἀντιμετωπίσει στὴν Ποιμαντικὴ σας πράξη τὰ προβλήματα ψυχικῆς υἰείας;

Παραπομπὴ σὲ εἰδικούς (ὅταν εἶναι σοβαρὴ ἢ κατάσταση)

Μὲ συμβουλευτικὴ – συζήτηση.

Παραπομπὴ σὲ (γνωστὸ) ψυχίατρο (ψυχολόγο).

Στοργὴ ἀγάπη στάση ὑποδοχῆς (“ἐμφανῆ ἀγάπη γιὰ νὰ ὑπάρχει κάποια θετικὴ ἐπίδραση”).

Μὲ κατανόηση.

Ἐνίσχυση τῆς παρουσίας τοῦ ψυχικῶν ἀσθενοῦς στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴ μυστηριακὴ ζωὴ.

Μὲ προσευχὴ γιὰ τὸ ἄτομο ἀλλὰ καὶ μὲ προτροπὴ γιὰ προσευχὴ.

Ἀλκοολικούς καὶ τοξικομανεῖς μὲ παραπομπὴ σὲ εἰδικὲς κοινότητες ἢ πρόγραμμα ἀπεξαρτήσεως.

Παραπομπὴ σὲ νευρολόγο.

Ποιὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ προβλήματα (ψυχικῆς υἰείας) θεωρεῖτε ὅτι μπορεῖτε νὰ τὰ ἀντιμετωπίσετε μόνοι σας;

Κανένα ἀπὸ τὰ προβλήματα ψυχικῆς υἰείας (ἢ σχεδὸν κανένα).

Ἦπιες μορφές ψυχικῶν διαταραχῶν. Κανένα ἀπὸ τὰ σοβαρὰ προβλήματα ψυχικῆς υἰείας.

(Έλαφρές) άγχώδεις διαταραχές.
Κατάθλιψη μελαγχολία (έλαφρᾶς μορφῆς).
Διαπροσωπικά, οίκογενειακά προβλήματα.
Κανένα χωρίς ό ίδιος να τὸ θελήσει.
Ἐμμονες ιδέες.
Κανένα χωρίς κατάλληλη εκπαίδευση.
Διαταραχές θέλησης.
Ποτὲ τὴν σχιζοφρένεια.
Πάντα σὲ συνεργασία με τὸν ειδικὸ ἐπιστήμονα.
Ἡ συμμετοχὴ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας θεραπεύει πολλές νευρώσεις.

Ποιὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ψυχικῆς ὑγείας θεωρεῖτε ὅτι μπορεῖτε νὰ ἀντιμετωπίσετε σὲ συνεργασία με ἄλλους ἐπιστήμονες;

Ἄλλα.
Σχιζοφρένεια καὶ βαριές ψυχικὲς παθήσεις.
Περιστατικά ψυχικῆς ἀσθένειας ποὺ δὲν ἔχουν ἔντονα συμπτώματα. (Έλαφρᾶς μορφῆς ψυχικὲς διαταραχές.)
Μελαγχολία – κατάθλιψη, ἀνασφάλεια – ἄγχος.
Νευρώσεις καὶ ψυχώσεις.
Οὐσιοεξαρτήσεις καὶ ἀλκοολισμό.
Μανία, νοητικὴ καθυστέρηση, κρίσεις πανικοῦ, ἀπόπειρες αὐτοκτονίας, ιδεοληψίες, προβλήματα προσαρμογῆς

...σὲ συνεργασία με ποιὸς ἄλλους ἐπιστήμονες;

- Ψυχιάτρους (ποσοστὸ 71%)
- Ψυχολόγους(ψυχοθεραπευτὲς) (ποσοστὸ 52%)
- Κοινωνικοὺς λειτουργούς.
- Ἴατροὺς, Νευρολόγους
- Ἄλλους ἱερεῖς πνευματικοὺς (πιὸ ἔμπειρους)
- Κέντρα ψυχικῆς ὑγείας
- Παιδαγωγούς, Θεολόγους, Συμβούλους, Ἐπισκέπτες ὑγείας, Ἐργασιοθεραπευτὲς, Νοσηλευτὲς, με ὅλους ὅσους ἢ περίπτωση ἀφορᾶ.

Γιὰ ποιὰ προβλήματα (ψυχικῆς ὑγείας) θεωρεῖτε τὸν ἑαυτὸ σᾶς ἀναρμόδιο καὶ αἰσθάνεσθε ὅτι πρέπει νὰ τὰ παραπέμψετε σὲ ἄλλους;

- Σχιζοφρένεια καὶ βαριές ψυχικὲς ἀσθένειες, χρόνια βαριὰ ψυχικὰ περιστατικά τὰ ὅποια χρειάζονται φαρμακευτικὴ καὶ ψυχοθεραπευτικὴ ἀγωγή.
- Ἐντονη μελαγχολία βαριὰ κατάθλιψη (μανιοκατάθλιψη). Ἐντονα ψυχολογικὰ προβλήματα.
- Οὐσιοεξαρτήσεις-τοξικομανία.
- Προβλήματα συμπεριφορᾶς καὶ διαπροσωπικῶν σχέσεων.
- Νοητικὴ καθυστέρηση. Νοητικὲς καὶ συναισθηματικὲς διαταραχές .
- Ψυχώσεις καὶ νευρώσεις. Τάσεις αὐτοκτονίας.

· Για όλα. / Όλα με συνεργασία.

· Μανία, έμμονες ιδέες, παράνοια, αλκοολισμό, οργανικά ψυχοσύνδρομα και για προβλήματα που έχουν βιολογικό υπόβαθρο.

Σημειώσεις

1 - Α.Μ. Σταυρόπουλου, Ό έξομολόγος και ή αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας, Αθήνα 2000, σ. 2. Βλ. επίσης του ίδιου, Κλινική και θεραπευτική ποιμαντική θεολογία στη σχέση της με την ψυχοπαθολογία και την ψυχοθεραπεία, Αθήνα 2000.

2 - Βλ. Νικοδήμου του Άγιορείτου, Συμβουλευτικόν Έγχειρίδιον, σ. 19.

3 - Έναν πρώτο κατάλογο οργανισμών, κέντρων, φορέων που προσφέρουν συμβουλευτική και υποστήριξη (κυρίως σε έφήβους και την οικογένειά τους) βλ. στη διδακτορική διατριβή του Στέφανου Χρ. Κουμαρόπουλου, Η συμβουλευτική διάσταση του έργου του θεολόγου καθηγητή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που δημοσιεύτηκε στον «Είρμό», την Έτήσια Έπιστημονική Έπετηρίδα της Αποστολικής Διακονίας έτος 2ο, τεύχος 2, Αθήνα 2005, σ. 421-438.

4 - Η ένότητα έπιγράφεται: Συμβουλευτική Ποιμαντική και Καθοδήγηση στην Έρα Έξομολόγηση και τον Ποιμαντικό Διάλογο. Συγγραφείς οι: π. Βασίλειος Θερμός, π. Άδαμάντιος Αύγουστίδης, Στέφανος Κουμαρόπουλος και Α.Μ. Σταυρόπουλος. Την έπιμέλεια της έκδόσεως είχε ο Πανιερ. Μητροπολίτης Άχελώου κ. Εύθύμιος. Άποτελεί καρπό ομάδων εργασίας στο πλαίσιο της Συνοδικής Έπιτροπής Θείας Λατρείας και Ποιμαντικού έργου. Περιλαμβάνεται στη σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη αρ. 13 του Κλάδου Έκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Έκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2007, 295 σ. Η συγκεκριμένη ένότητα εύρίσκεται στις σ. 83-107.

5 - Είναι έπιτυχής ή παρατήρηση του Άλ Γκόρ στο όπισθόφυλλο του βιβλίου του Μία ένοχλητική αλήθεια, Έκδ. «Η Καθημερινή», Αθήνα 2007. «Όπως πολλοί γνωρίζουν, στα κινέζικα ή λέξη κρίση αποτελείται από δύο χαρακτήρες. Ό πρώτος σημαίνει κίνδυνος, ενώ ο δεύτερος δυνατότητα, εύκαιρία. Για να αντιμετωπίσουμε, βέβαια, τον κίνδυνο που μās άπειλει και να τον ξεπεράσουμε, πρέπει καταρχάς να παραδεχτούμε ότι αντιμετωπίζουμε κρίση».

6 - Παρατίθεται στο Ά. Μ. Σταυρόπουλου, Στιγμιότυπα και περιπλανήσεις σε δρόμους ποιμαντικής διακονίας, τ. 1, κεφάλαιο «Καλοκαιρινά θαύματα», Αθήνα 1993, σ. 91-98.

7 - Βλ. δημοσιεύσεις του όμ. καθηγητού Μιχαήλ Κ. Μακράκη, Η έξομολόγηση ως ψυχολογική και ήθικη ανάγκη στη ζωή και στο έργο του Ντοστογιέφσκι, Αθήνα 1977 (ανάτυπο από το πέρ. «Κοινωνία» και Ό Στάρετς Ζωσιμās στο έργο του Ντοστογιέφσκι Άδελφοι Καραμάζοφ, Έκδ. Οΐκος «Άστήρ», Αθήναι 2002, σ. 53-62.

8 - Το διήγημα εύρίσκεται στην «Βασική Βιβλιοθήκη» τ. 31, Αθήνα 1955, 156-157, αφιερωμένο στον Κ. Θεοτόκη, σε έπιμέλεια Άγγελου Τερζάκη. Βλ. και Α. Μ. Σταυρόπουλου, ό.π. σ. 110-115. Δημοσιεύεται στην παρούσα έκδοση των Πρακτικών.